

Др Јелена Веселинов ДУХОВНОСТ И КУЛТУРА У СЛУЖБИ ОПШТЕГ ДОБРА

У духу великог јубилеја Матице српске – два века постојања – у овом броју *Винограда Господњеј* доносимо разговор са госпођом др Јеленом Веселинов, управницом послова Матице српске, са којом смо разговарали о просветитељској улози и значају Матице српске за српски народ.

Овог, 2026. лета Господњег, обележавамо два века Матице српске. Тим поводом, замолићу вас да наше читаоце упознате са основним подацима из историје најстарије српске књижевне, културне и научне установе. Који су основни циљеви оснивања и двовековног деловања Матице српске?

Најпре желим да изразим захвалност Његовом Високопреосвештенству Митрополиту бачком др Иринеју на благослову да овај разговор буде објављен у листу Епархије бачке *Виноград Господњи*, у години великог јубилеја – два века најстарије књижевне, културне и научне установе српског народа. Матица српска је настала 1826. године у Пешти као племенита и далековида замисао наших предака да створе националну културну институцију. Она је изникла на клици просветитељских идеја 18. века и српске грађанске класе која је у себи спајала и хармонизовала идеју српских корена, идентитета и верског и националног бића са идејом живљења у средњоевропској Хабзбуршкој монархији. Њени циљеви били су јасни од самог почетка: просвећивање, неговање језика, развој науке и уметности и брига о српском идентитету. Пресељењем у Нови Сад 1864. године, овај град постаје епицентар српске културе, а Матица српска симбол грађанског друштва, високе културе, просветитељства и добротворства. Данас, после два века, њена мисија је и даље жива. Матица остаје место где се чува наше памћење, језик и традиција, али и адреса са које се подстичу нове идеје и савремена научна достигнућа.

Др Јелена Веселинов

Да ли бисте издвојили неке знамените личности које су оставиле посебан траг у двовековној историји Матице српске?

Историја Матице српске је незамислива без именâ која су је својим радом уздигла. Свако од њих има посебно место и значај за историју Матице српске – од Ђорђа Магарашевића, покретача *Лейојиса Матице српске*, оснивачâ Јована Хаџића, Ђорђа Станковића, Јосифа Миловука, Јована Деметровића, Гаврила Бозитовца, Андрије Розмировића и Петра Рајића, који су поставили темеље и основне циљеве Матице српске; Саве Текелије, који је установу финансијски оснажио; Теодора Павловића, који је осигурао опстанак Матице и *Лейојиса* привлачењем нових чланова и добротвора; владике бачког Платона Атанацковића, који је Матици обезбедио прво новосадско седиште; Марије Трандафил, која је својом задужбином задужила многе нараштаје,

Разговор

па све до књижевника и академика Бошка Петровића, председника Матице српске у чије време је, Законом о Матици српској, утврђен правни статус установе, као и других наших савременика који су својим залагањима дали изузетан допринос остваривању Матичиних циљева. Колико год имена да наведемо, увек ће неко значајно име бити изостављено, јер је Матици српској, јединственој кошници многобројних пчелица радилица, увек била част да служи.

У духу овог великог јубилеја, лепа је прилика да пажњу посветимо и просветитељској улози Матице српске.

Просветитељска улога Матице српске у српском народу имала је неколико праваца. Пре свега, истакла бих богату издавачку делатност и одмах навела један од важних примера Матичиног ангажовања на просвећењу народа. У другој половини 19. века српски народ у Угарској се нашао у великој опасности од губљења националног идентитета. Матица српска је тада покренула едицију *Књије за народ*, чија сврха је била просвећивање као главни начин борбе против мађаризације. У питању су биле популарне књиге просветитељског карактера из области здравства, пољопривреде, педагогије, економије, историје књижевности и тако даље, које су по цени и садржају биле веома приступачне широкој читалачкој публици. Ове књиге су имале важну васпитно-образовну улогу. Са друге стране, путем задужбинâ којима је управљала, Матица је обликовала читава покољења интелектуалаца, научникâ и уметникâ. Њена просветитељска мисија није смештена у прошлост, пошто Матица српска и данас организује предавања, изложбе и многобројне културне програме за јавност.

На којим пољима се остварује сарадња Српске Православне Цркве и Матице српске?

Сарадња Српске Православне Цркве и Матице српске има дубоке историјске корене и заснива се на заједничкој мисији очувања

Здање Матице српске у Новом Саду

српског националног и културног идентитета. Она је изражена на пољу издаваштва, научних скупова, али и програмâ који су намењени најширој публици, а тичу се духовности српског народа. Српска Православна Црква и Матица српска деле бригу о очувању везе са Србима у дијаспори и неговању језика, писма и традиције наших људи у расејању. Сарадња Српске Православне Цркве и Матице српске је природна и плодносна јер делимо исте циљеве – очување и представљање српске културе и идентитета. Посебно бих истакла научна истраживања у оквиру мултидисциплинарног пројекта *Историја Карловачке митрополије* и активности у оквиру рада Косовскометохијског одбора Матице српске.

Шта нам можете рећи о доприносу епископа бачких током двовековне историје Матице српске?

Током два века постојања Матице српске епископи бачки су имали значајно место и улогу у њеном развоју. Нужно је још једном истаћи да је епископ бачки Платон Атанацковић обезбедио прво седиште Матице српске после њеног пресељења у Нови Сад 1864. године, а неко време је био и њен председник.

Као истакнути интелектуалци, својим ауторским радом, преводима и научним радовима, епископи бачки су активно учество-

Разговор

вали у остварењу мисије Матице српске. Његово Високопреосвештенство Митрополит бачки господин др Иринеј је дао посебан допринос на унапређењу делатности Матице српске током претходних деценија.

Поштована Јелена, упознајте нас са задужбинарством у оквиру ове најстарије српске књижевне, културне и научне установе.

Сама Матица почива на задужбинарским основама, а то су љубав и брига појединаца за опште добро. Тај етос говори о племенитости, скромности и свести да се праве вредности морају остављати у наслеђе. Многи приложници и добротвори су помагали рад Матице српске у целини или неку од њених активности. У кризним и несигурним временима задужбинарство је имало кључни значај за Матичин финансијски опстанак. Задужбинарство у кругу Матице српске градило се са обликовањем и јачањем српског грађанства. Ипак, задужбинари нису били само из редова богате грађанске или племићке класе већ често обичан свет. Сви они су осећали да са пуним поверењем могу предати Матици своје имање: куће, земљу и новац, на корист српског народа, његове културе, књижевности и науке. У том смислу, задужбинарство је један од најдубљих и најлепших слојева идентитета Матице српске.

Поводом великог јубилеја приредили сте књигу о задужбинарима Матице српске. Замолићу вас да наше читаоце упознате са садржајем и значајем ваше нове књиге.

У свом вишегодишњем научном раду, чији фокус је био на правном положају задужбина, али и при практичном раду на реституцији задужбинске имовине Матице српске, сусрела сам се са документима који сведоче о људима који су разумели важност улагања у науку и културу свога народа. Књига коју сам написала настала је као жеља да се у години великог јубилеја сачува успомена на све оне који су се, ношени идејом просве-

ћивања, школовања и културног успона српског народа, својим добротворством уградили у историју Матице српске. Хтела сам да осветлим њихову људскост, племенитост и визију, али и да покажем да је наша културна историја испуњена дивним примерима моралне величине. Значај књиге је управо у томе што чува памћење о добротворству племенитих људи – а памћење је темељ сваке културе. Она и је позив на размишљање о вредностима које су у савременом друштву често занемарене.

Библиотека Матице српске данас има више од три и по милиона публикација, а Галерија Матице српске богату збирку у којој је представљено српско сликарство од 18. до 20. века. Које остале драгоцености се чувају под окриљем Матице српске?

Матица српска има *Рукописно одељење*, својеврстан архив у којем се чувају архивалије настале током богате и разноврсне Матичине историје. *Рукописно одељење* је незаобилазни извор драгоцене архивске грађе без чијег коришћења се не могу упознати најважније личности и кључни догађаји у културно-политичкој историји Срба од 18. века до данас. Највећа драгоценост Матице српске су њени чланови који својим прегалаштвом свакодневно доприносе остварењу циљева постављених пре два века, који нас обавезују.

Поштована Јелена, коју поруку бисте упутили читаоцима листа Епархије бачке?

Матица српска нас учи да је култура трајна само ако служи општем добру, а Црква нас подсећа да је свака култура празна без духовности. Савремено друштво диктира брзе промене и често помера систем вредности. Зато је потребно уложити све напоре у циљу унапређења културе и духовности и очувања моралних вредности српског народа. То је најбољи пут да останемо достојни наслеђа које су нам завештали наши претходници и да градимо будућност какву заслужују будући нараштаји.

Разговарао катихета Бранислав Илић